

Հանրապետական մանկավարժահոգեբանական կենտրոն

«Հանրակրթական դպրոցների ուսուցիչների և ուսուցչի օգնականների դասավանդման հմտությունների զարգացման ապահովում» ծրագիր

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Դպրոց՝ Ն.Գետաշենի Ա. Եղիազարյանի անվան թիվ 2 միջն.դպրոց

Թեմա՝ Գեղագիտական դաստիարակության իրականացումը մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացում

Վերապատրաստող, մենթոր՝

Սեդրակյան Մարիամ

Ուսուցիչ՝

Սահակյան Աղբյուրիկ

Երևան 2023

Բովանդակություն

Ներածություն.....	3
Գլուխ 1 Մաթեմատիկական կրթությունը և գեղեցիկը որպես արժեք.....	5
Գլուխ 2 Գեղագիտական զարգացում և դաստիարակությունը մաթեմատիկայի դասերին.....	9
Գլուխ 3 Հետազոտական մաս.....	11
Եզրակացություն.....	29
Գրականության ցանկ.....	31

Ներածություն

Մաթեմատիկան ինչպես մյուսները դասվում է այն առարկաների շարքին, որոնց միջոցով հնարավոր է լինում աշակերտների մեջ սերմանել արժեքային համակարգի հասկացությունը:

Նրանց մեջ ձևավորի այնպիսի արժեքային համակարգ, որը հնարավորություն կտա նրանց իրենց գիտելիքները և կարողությունները օգտագործել կյանքում:

Հետազոտականի նպատակն է- Ձարգացնել աշակերտների (սովորողների)

. Տրամաբանական մտածողությունը,

.Տարածական պատկերացումները,

.Գեղեցիկը զգալու և վեր հանելու ունակությունները,

.Ձևավորել մշակութային արժեքների ստեղծման, պահպանման, փոխանցման գործում իրենց մասնակցությունը ունենալու պահանջմունքը:

.Ձևավորել ներդաշնակը և գեղեցիկը տեսնելու, զգալու, պահպանելու և ստեղծագործելու ցանկություն և կարողություն:

.Ձևավորի գեղագիտական մշակույթ:

-Գեղագիտական դաստիարակությունը ներդաշնակ է դարձնում մարդուն, զարգացնում նրա ստեղծագործական ունակությունները

Գեղագիտական դաստիարակությունը իրականացնում է երկու հիմնական գործառույթ. .

-Այն ձևավորում է սովորողի արժեհամակարգի և արժեքային կողմնորոշման գեղագիտական բաղադրիչը և զարգացնում նրա գեղագիտական ստեղծագործական ներուժը:

-Աճող սերնդի մեջ արժեքային համակարգի ձևավորման, գեղարվեստական կրթության ու գեղագիտական դաստիարակության հարցը դարձել է համապետական և համաժողովրդական հիմնախնդիր: Հանրակրթական դպրոցում աշակերտների գեղագիտական և արժեքային համակարգի դաստիարակության ընդհանուր համակարգում կարևոր է գեղագիտական դաստիարակությունը :

-Այն մարդկային փոխհարաբերությունների կարգավորման միջոց է, մարդը միշտ ձգտում է դեպի գեղեցիկը: Այդ տեսակետից դաստիարակության գեղագիտական և բարոյական բաղադրիչները մոտենում են իրար: Գեղագիտական դաստիարակության շնորհիվ հնարավոր է դառնում նաև անձի հոգևոր աշխարհի գեղագիտական, բարոյական և ինտելեկտուալ բաղադրիչների միջև լիակատար ներդաշնակության հաստատումը:

- Գեղագիտական դաստիարակությունը իրականացվում է բոլոր հասակներում: Այդ պատճառով շատ մեծ է ուսուցչի դերը այդ հարցում և ինչքան շուտ է մարդը ենթարկվում նպատակաուղղված գեղագիտական ներգործնեությանը, այնքան մեծ է դրա արդյունավետ լինելու հավանականությունը:

- - Հետազոտության նպատակին հասնելու համար առաջադրել եմ հետևյալ խնդիրները.
- 1.Գեղագիտական մշակույթի ձևավորումը և արժեքային համակարգը որպես ուսումնական գործընթացի կարևորագույն մաս:
  - 2.Ուսումնական պրոցեսի ժամանակ օգտագործել և կիրառել գեղագիտական (արժեքային համակարգին) նպաստող մեթոդներ, սլայդներ, տեսասահիկներ:
  3. Ինչպես է մաթեմատիկական նպաստում գեղագիտական դաստիարակությանը:

1. Մաթեմատիկական պետք է սիրել թեկուզ նրա համար, որ կարգի է բերում մեր մտքերը:

Մ. Վ. Լոմոնոսով

2. Յուրականյուր բնական գիտություն պարունակում է այնքան ճշմարտություն, որքան նրանում

մաթեմատիկա կա:

Է. Կանտ

3. Հնարավոր չի լինել իսկական մաթեմատիկոս , չլինելով մի քիչ պոետ:

Կ. Վեյերշտրաս

Գլուխ 1. Մաթեմատիկական կրթությունը և գեղեցիկը որպես արժեք

Հանրության մեջ կա այն թյուր կարծիքը, թե հանրակրթական դպրոցում գեղագիտական դաստիարակության խնդիրը պետք իրականացնել միայն արվեստի կամ էլ առավելագույնը՝ հումանիտար ցիկլի ուսումնական առարկաների միջոցով: Այս կապակցությամբ ժամանակակից ճանաչված ռուս նկարիչ մանկավարժ Մ.Բ.Նեմենսկին գրում է. «Գեղագիտական դաստիարակության համակարգը նախ և առաջ պետք է լինի միասնական, միավորի բոլոր առարկաները, արտադասարանական պարապմունքները դպրոցական հասարակական ողջ կյանքը, որտեղ պարապմունքի յուրաքանչյուր տեսակ գեղագիտական մշակույթի և անձնավորության ձևավորման գործում ունի իր խնդիրը: Սակայն ոչ հումանիտար ուսումնական առարկայի ուսուցիչը գեղագիտական արժեքների ձևավորմանը հատկացնում է աննշան տեղ կամ էլ ընդհանրապես չի դիտարկում նման խնդիր, երբ խոսքը վերաբերում է առաջին հայացքից գեղագիտությունից ու գեղեցիկից հեռու այնպիսի մի ուսումնական առարկայի ,ինչպիսին մաթեմատիկան է: Միչդեռ հանրակրթական դպրոցի մաթեմատիկայի ուսումնական բնագավառի առարկաները կարևոր տեղ են զբաղեցնում ուսումնական առարկաների ցանկում և միաժամանակ ունեն գեղագիտական արժեքների ձևավորման, գեղագիտական դաստիարակության մեծ ներուժ: Այդ խնդրի լուծման համար հիմք են ծառայում մաթեմատիկայի և գեղագիտական արժեքների միջև առկա խորքային կապերը, որոնք դրսևորվում են երաժշտության, նկարչության, ճարտարապետության և արվեստի այլ բնագավառներում՝ մաթեմատիկայի լայն կիրառություններով: Մյուս կողմից մաթեմատիկան ավելի, քան գիտության որևէ այլ բնագավառ բավարարում է գիտական գեղեցիկ ներկայացվող պահանջներին: Ավելին, մարդկային խոսքի այնպիսի կարևորագույն տարրեր,ինչպիսիք են հիմնավորվածությունը, տրամաբանական խստությունը և ապացուցվածությունը, որոնք համարվում են գիտական գեղեցիկի օբյեկտիվ հատկանիշներ, իրենց լիարժեք դրսևորումը ստանում են հենց մաթեմատիկայում: Մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացում գեղագիտական տարրերի բացահայտումը ոչ միայն նպաստում է սովորողի գեղագիտական ունակությունների զարգացմանը, այլ թույլ է տալիս ավելի արդյունավետ դարձնել բուն մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացը: Օրինակ, սովորողների տոկոսնություն, նպատակասլացությունը, հետևողականությունը և կամային այլ որակները լավագույնս դրսևորվում են մաթեմատիկական նյութի և դասավանդման գործընթացի մեջ գեղագիտական բաղադրիչի առկայության դեպքում: Գեղագիտական արժեքների

ձևավորման հարցը սերտորեն առնչվում է մաթեմատիկայի գիտական և կրթական բովանդակությունների փոխհարաբերության, մաթեմատիկայի ուսուցման նպատակների, գործառույթների, արդիականացման, մաթեմատիկական օբյեկտների հասկացությունների, թեորեմների ապացուցումների, խնդիրների ու դրանց լուծման և այլ հիմնախնդիրների հետ>>:

Մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացի միթոցով սովորողների գեղագիտական դաստիարակության խնդիրը ուսումնասիրվել է բազմաթիվ հետազոտողների կողմից:

Մաթեմատիկան ավելի, քան գիտության որևէ այլ բնագավառ, բավարարում է գիտական գեղեցիկին ներկայացվող պահանջներին: Ավելին, մարդկային խոսքի այնպիսի կարևորագույն տարրեր, ինչպիսիք հիմնավորվածությունն է, տրամաբանական խստությունը և ապացուցվածությունը, իրենց լիարժեք դրսևորվումը ստանում են մաթեմատիկայում, ինչը որոշ գիտնականների թույլ է տվել մաթեմատիկան անվանել ապացուցումների արվեստ: Մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացում գեղագիտական տարրի բացահայտումը ոչ միայն նպաստում է սովորողի գեղագիտական ունակությունների զարգացմանը, այլև թույլ է տալիս ավելի արդյունավետ դարձնել բուն մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացը: Օրինակ, սովորողի կամային որակները, մասնավորապես՝ տոկունությունը, լավագույնս դրսևորվում է մաթեմատիկական նյութի գեղագիտական բաղադրիչի առկայության դեպքում: Մաթեմատիկայի դասընթացում տրամաբանության տարրերի ներառումը շոշափելիորեն մեծացնում է գեղագիտական արժեքների ձևավորման նպաստող մաթեմատիկայի կրթական ներուժը: Ընդ որում, խոսքը վերաբերում է ոչ միայն և ոչ այնքան բուն տրամաբանության հանրահաշվի միջոցով գեղագիտական արժեքներ ձևավորման լրացուցիչ հնարավորությունների ստեղծմանը, այլ տրամաբանության տարրերի ներգրավման միջոցով մաթեմատիկական ողջ նյութի շարադրման գեղագիտական գրավչության մեծացմանը: Նախ կանգ առնենք տրամաբանության հանրահաշվում ընդգրկված նյութի գեղագիտական գրավչության խնդրի վրա: Այստեղ տեսական նյութի շարադրման մեջ դրսևորվում գիտական գեղեցիկի համարյա բոլոր օբյեկտիվ հատկանիշները, իսկ գործնական՝ վարժությունների և խնդիրների համակարգը հնարավորություն է տալիս ներգրավել նաև գիտական գեղեցիկի մի շարք սուբյեկտիվ հատկանիշներ: Գիտական գեղեցիկի կարևորագույն օբյեկտիվ հատկանիշներից մեկը տրամաբանական խստությունն է: Եթե հաշվի առնենք, որ առանց տրամաբանության տարրերի ներգրավման գրեթե անհնար է ապահովել մաթեմատիկական նյութի շարադրման տրամաբանական խստությունը, ապա պարզ է դառնում տրամաբանության հանրահաշվի դերը գիտական գեղեցիկի այս հատկանիշի ձևավորման խնդրում: Ավելացնենք նաև, որ ամերիկյան հայտնի մաթեմատիկոս և մանկավարժ Պոլ Լոկհարդը մաթեմատիկան անվանում է ապացուցումների արվեստ: Իսկ մաթեմատիկական ապացուցումը չի կարող խստորեն իրագործվել առանց տրամաբանական հիմնավորվածության: Հետևաբար, տրամաբանական խստությունը մաթեմատիկայի գեղագիտական էությունը արտահայտող ամենակարևոր հատկանիշն է, և նրա լիարժեք դրսևորման գործում անգնահատելի է տրամաբանության տարրերի

կիրառությունը և ուրեմն, ներառում է մաթեմատիկայի դասընթացում: Ընդհանրապես, տրամաբանական խստության գեղագիտական հատկանիշը մեծ դեր է խաղում տրամաբանության հանրահաշվի ողջ նյութի գեղագիտական գրավչության մեջ: Դա առանձնապես երևում է բանաձևերի ժխտման նվիրված նյութի շարադրանքում: Վերցնենք թեկուզ և այնպիսի պարզագույն օրինակ: Աշակերտներին ուղղեք հետևյալ հարցադրումը. Ո՞րն է «Դասարանի բոլոր աշակերտները գերազանցիկ են» դատողության ժխտումը: Պատասխանը ըստ նրանց ակնհայտ է. Աշակերտները «են» մասնիկը փոխարինում են «չեն»-ով.», «Դասարանի բոլոր աշակերտները գերազանցիկ չեն»: Կենցաղային նման պարզագույն մակարդակով կատարվող այս սխալը ցույց է տալիս խնդրի պարզաբանման կարևորությունը, ինչը անհնար է իրականացնել առանց տրամաբանական գիտելիքների կիրառության: Գիտական գեղեցիկի տրամաբանական խստության հատկանիշը լայնորեն դրսևորվում է նաև ավագ դպրոցում ապացուցման մաթեմատիկական մեթոդների, մասնավորապես՝ ինդուկցիայի և դեդուկցիային նվիրված նյութերի ուսուցման ընթացքում: Եթե միջին դպրոցում լայնորեն դրսևորվում է թերի ինդուկցիայի որպես հիմնավորման եղանակ, ապա ավագ դպրոցում աշակերտը հասնում է գեղագիտականի նոր ընկալման, շնորհիվ մաթեմատիկական ինդուկցիայի կիրառության: Այն հնարավորություն է տալիս բացահայտել գիտական գեղեցիկի տրամաբանական խստության հատկանիշի նոր հորիզոններ և հետևաբար, կարելի է դիտել որպես որակապես նոր քայլ աշակերտի գեղագիտական ճաշակի բարձրացման խնդրում:

Ոչ հստակ մտքերի համար մաթեմատիկական սիմվոլներ չկան:

Ա. Պուանկարե

ԳԼՈՒԽ 2

Գեղագիտական զարգացում և դաստիարակությունը մաթեմատիկայի դասերին

Ելնելով վերջին շրջանում մաթեմատիկայի կրթական ներուժի հումանիստական հնարավորություններից բացահայտման հիմնահարցի ակտուալությունից, առանձին հետաքրքրություն են ներկայացնում նաև մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացում սովորողների գեղագիտական զարգացման հետ կապված հարցերը:

Գեղագիտական զարգացումը գեղագիտական դաստիարակության կարևոր բաղադրիչներից է և հիմնականում իրականացվում է հանրակրթության շրջանակներում: Մեզ հատկապես հետաքրքրում է սովորողների գեղագիտական զարգացման խնդրի իրականացումը մաթեմատիկայի դասավանդման գործընթացի միջոցով:

Հանրահայտ է, որ գեղեցիկը մաթեմատիկայում ունի բազմապիսի և յուրահատուկ դրսևորումներ և արտահայտվում է գիտական կամ մաթեմատիկական գեղեցիկի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշների, ինչպես նաև մաթեմատիկական օբյեկտների արտաքին և ներքին գեղագիտության միջոցով:

Նախ անհրաժեշտ է և օգտակար գեղագիտական հարաբերությունը դիտարկել որպես սուբյեկտիվ հարաբերություն: Իսկ վերջինիս պարագայում էլ ոչ թե սահմանափակվել միայն երկկողմանի հարաբերություններով, ինչպես ընդունված է հոգեբանության մեջ, այլ դիտարկել նաև եռակողմ և բազմակողմ սուբյեկտիվ հարաբերություններ: Այս մոտեցումը հնարավորություն է տալիս գեղագիտական հարաբերությունը դիտարկել նաև բարոյական արժեքների տեսանկյունից, ճիշտ հասկանալ և բացատրել գեղագիտական հարաբերություններում և ուսումնական գործընթացում դրսևորվող մի շարք սուբյեկտիվ առնչություններ, գեղագիտական հույզերն զգացմունքներ, մաթեմատիկական կամ գիտական գեղեցիկ հատկանիշները բաժանել ըստ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ դրսևորումների, ինչը ունի կարևոր դիդակտիկական նշանակություն: Գեղագիտական հարաբերությունների հետ միասին անհրաժեշտ է ուսումնասիրել նաև մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացում գեղագիտական ընկալման, գեղագիտական զարգացման, գեղագիտական իդեալի, գեղագիտական ճշմարիտ, գեղագիտական գնահատականի և գեղագիտական դաստիարակության մյուս կատեգորիաների ձևավորման հարցերը: Այնուհետև, թվում է, թե գեղագիտական դաստիարակության իրականացման ընթացքում շատ կարևոր է զանազանել գեղագիտական արժեքի անշարժ և շարժուն վիճակները, ինչից բխում է նաև գեղագիտականի ընդհանրությունը և անընդհատությունը: Գեղագիտական արժեքի շարժուն վիճակն առաջանում է, երբ սուբյեկտը հանդիպում է գեղագիտական արժեքը կրող օբյեկտին, վերջինս ազդում է սուբյեկտի վրա: Մարդը ունենում է գեղագիտական ապրումներ՝ համակրանք, հույզեր, ուրախություն և այլն: Մակայն երբեմն, երբ գեղագիտական այդ նույն արժեքը կամ այն կրող օբյեկտը որոշ ժամանակ մնում է սուբյեկտի տեսադաշտում, կարծես դադարում է վերջինիս վրա հուզական ներգործություն ունենալուց, և թվում է, թե այդ օբյեկտն է զրկվում գեղագիտական իր արժեքից: Մակայն դա այդպես չէ. բավական է կորցնել նման օբյեկտը կամ նրա գեղագիտական հատկանիշը, և մարդը անմիջապես կզգա այդ արժեքը և կունենա համապատասխան ապրումներ: Օրինակ, եթե պատին կախված նկարը թեքված է, ապա մենք զգում ենք անհարմարություն, անբավարվածություն, որովհետև խախտվել է գեղագիտական կարգը, կամ գեղագիտական հատկանիշը, մենք անմիջապես ուղղում ենք նկարը, որից հետո միայն զգում ենք բավարարված: Այսպիսով, մարդը, տիրապետելով ինչ-որ գեղագիտական արժեքի, իր հետագա գործունեության մեջ, եթե անգամ չի գիտակցում նրա գոյությունը, ելնում է այդ արժեքից, հենվում է նրա վրա, այսինքն՝ այդ արժեքը զգում է ենթագիտակցորեն: Նման անշարժ կամ պոտենցիալ արժեքների համախմբությունը կազմում է մարդու հոգևոր աշխարհի մի մասը: Նշենք, որ Ա.Վ.Վոլոշինովը օգտագործում է պոտենցիալ ակտուալ գեղեցիկի հասկացությունները՝ որպես առաջին ի դրսևորման աղբյուր դիտելով քառսը, իսկ երկրորդը համար՝ կարգը, իսկ Մ.Ա. Ռոդիոնովը ըստ էության խոսելով մաթեմատիկական գեղեցիկի պոտենցիալ և ակտուալ վիճակների մասին, հիմնականում կանգ է առնում մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացի միջոցով պոտենցիալ գեղեցիկի ակտուալացման խնդրի վրա: Այստեղ մեր դրույթը հետևյալն է. Այն ամենը, ինչն ազդում է մարդու զգայարանների վրա, ինչի վրա մարդը ուշադրություն է դարձնում, ինչը ներկայանում է որպես արժեք կամ ընկալվում է՝ ունի նաև գեղագիտական բաղադրիչ և մարդու կողմից ենթարկվում է գեղագիտական

գնահատման և արժևորման. ընկալվում է որպես գեղեցիկ կամ տգեղ,վեհ կամ ստոր,կատակերգական կամողբերգական: Այսպիսով, գեղագիտականը ամեն ինչի մեջ է. չկա առարկա կամ երևույթ,որը գեղագիտական բաղադրիչ չունենա:Այստեղ տեղին է հիշել Օ.Ա.Կոբալիայի արված հետևյալ դիտարկումը.<< Երկրաչափության յուրաքանչյուր տարր.լինի դա գծագիր,թեորեմ,թե ապացուցում, մեթոդ կամ գաղափար, կարող է ծառայելորպես գեղեցիկի դրսևորման օրինակ>>: Ասվածը մեր դրույթի միայն մի մասի հաստատումն է: Շատ կարևոր է տարբերել նաև գեղագիտականի կամածին և ոչ կամածին բնույթները:Գեղեցիկը մեծ մասամբ աչքի ընկնում միանգամից իր արտաքին տեսքով, և նրա հայտնաբերումը չի ենթադրում սուբյեկտի կամային գործողություն:Այսինքն՝գեղեցիկը իր արտաքին տեսքի, դրսևորման մեջ առաջին հերթին ոչ կամածին է:Սակայն հաճախ էլ հայեցվող օբյեկտը կարող է աչքի ընկնել ոչ թե իր արտաքին տեսքով, այլ ներքին գեղեցկությամբ, ինչի հայտնաբերումը կպահանջի մտածողության, կամքի և հոգեկան այլ ուժերի լարում:Նման դեպքերում գեղագիտականը կունենա կամածին բնույթ: Այս դիտողությունը առանձնապես կարևոր է նկատի ունենալ գիտական կամ մաթեմատիկական գեղեցիկի հետ շփվելիս, որտեղ գեղագիտականը հիմնականում հանդես է գալիս սուբյեկտի կամային գործունեության արդյունքում: Մաթեմատիկայի միջոցով սովորողների գեղագիտական **դաստիարակության համատեքստում կարևոր է թվում արվեստի գործառույթների** հետ մաթեմատիկայի **գործառույթների** համեմատությունը: Ուրիշ խոսքով, անհրաժեշտ է թվում պարզել, թե արդյոք մաթեմատիկական և նրա ուսուցման գործընթացը՝ հիմքում ունենալով գեղագիտական մոտեցումների որոշակի համակարգ, կարող են իրականացնել մարդու և հասարակության համար արվեստի գործառույթներին համահունչ դրսևորումներ: Ելնելով ասվածից, մենք առաջարկում ենք մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացի միջոցով գեղագիտական դաստիարակության խնդրի համակարգին մոտեցում, որում.

1)Տրվում են մաթեմատիկական օբյեկտների գեղագիտական գնահատման հստակ չափանիշներ՝ մաթեմատիկական գեղեցիկի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշների տեսքով:

2)Մաթեմատիկայի ուսուցման միջոցով գեղագիտական դաստիարակությունը դիտվում է գեղագիտական շարժուն և անշարժ ձևերի, ընդհատի և անընդհատի միասնություն, որում գիտական գեղեցիկ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշների,մաթեմատիկականներքին և արտաքին գեղագիտության հիմքի վրադրսևորվում են գեղագիտական դաստիարակության բալոր կատեգորիաները, իրենց արտահայտությունը գտնելով սովորողների հուզագագացմունքային ապրումներում:

3)Մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացում գիտական գեղեցիկի դիրքերից դիտարկվում են.

Ա.գեղագիտական հիմնական արժեքները,

Բ. գեղագիտական դաստիարակության կատեգորիաները՝ իրենց փոխադարձ կապի մեջ,

Գ. գիտական գեղեցիկի և հոգեկան երևույթների փոխհարաբերությունները, մասնավորապես՝ այն հույզերը և զգացմունքները,որոնք ունեն ընդգծված գեղագիտական երանգները:

Գեղագիտական զարգացման լայն հնարավորություններ է ստեղծում միջին դպրոցի հանրահաշվի դասընթացը: Դասընթացի գեղագիտական հիմնական հմայքը նրա լեզուն է, որի ձևավորման միջոցով էլ իրականացվում է սովորողի գեղագիտական զարգացումը: Ի

տարբերությունն թվաբանության, այդ լեզուն ներառում նաև տառեր, և ժամանակին հեղաշրջում է արել ողջ մաթեմատիկայում և բնականաբար մեծ դեր կարող է խաղալ նաև մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացում: Անհրաժեշտ է ճիշտ օգտագործել տառի ընձեռած այդ հնավորությունները: Մասնավորապես, տառերի գործածության շնորհիվ, հանրահաշվի լեզուն ունի անհամեմատ ավելի մեծ հնարավորություններ, քան թվաբանությունը, ինչն արտահայտվում է նաև կիրառական զանազան իրադրությունների մաթեմատիկական մոդելավորմամբ՝ հանրահաշվի լեզվով զանազան բանաձևերի լուծման միջոցով կիրառական խնդիրների լուծմամբ:

Գեղագիտական զարգացումը այստեղ առաջին հերթին իրականացվում է դարձյալ մաթեմատիկական գեղեցիկի ընդհանրականության և բազմազանությունների միասնականության հատկանիշների դրսևորման շնորհիվ

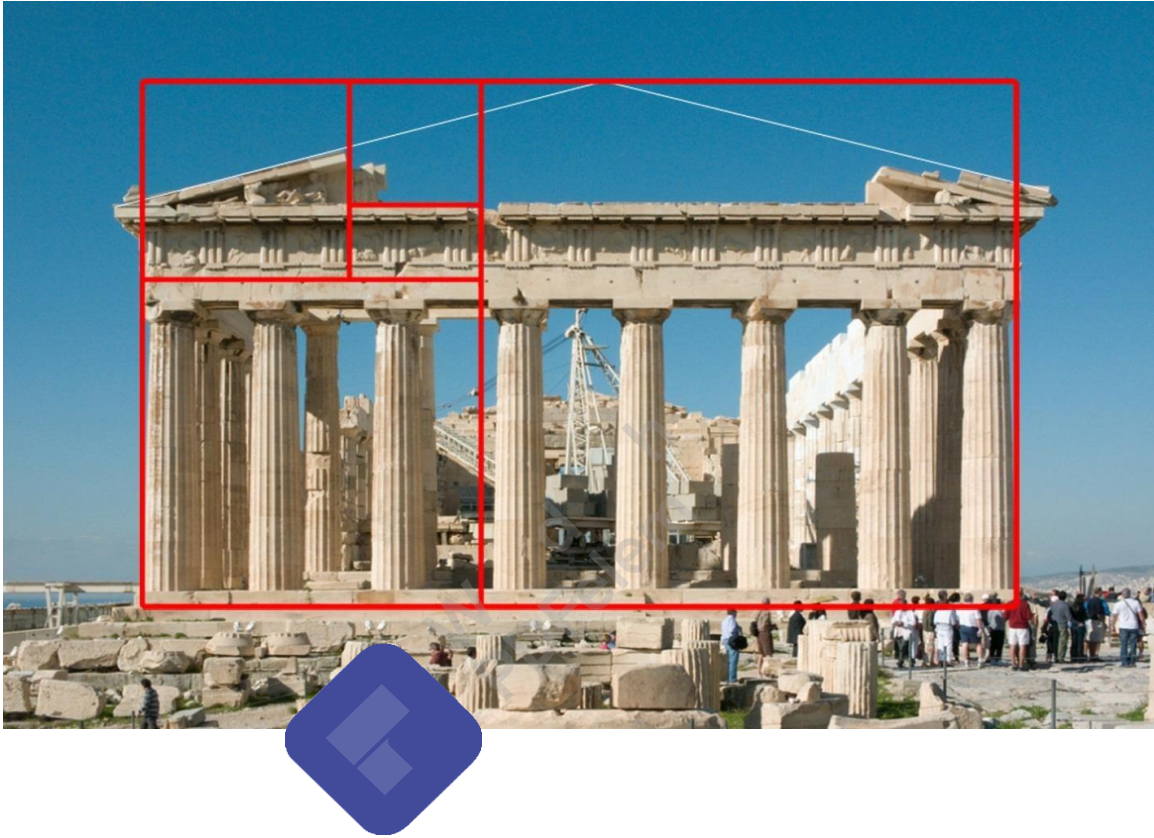
ԳԼՈՒԽ 3 Հետազոտական մաս

3.1 Դասի թեման է «Ոսկե հատումի մասին»: Դասն անցկացվում 10-րդ դասարանում:

Նախնական զրույց՝ տարբեր կոթողներում, արվեստի ստեղծագործություններում երկրաչափական պատկերների կիրառման և երկրաչափական բնույթի օրինաչափությունների պահպանման մասին: Բոլոր ժամանակներում մարդիկ ձգտել են որոնել ներդաշնակը և կատարյալը: Հետաքրքրող հարցերից մեկը վերաբերում է բամբուկի և նրա մասերի փոխհարաբերությանը: Ինչպիսի մասերի հատել ամբողջը, որպեսզի նրանց հարաբերությունն ընկալվի որպես գեղեցիկ: Խնդրի լուծումը ավելի հին պատմություն ունի և այն կապվում է Պյութագորասի անվան հետ: Հավանաբար առաջին անգամ հենց նա է բացահայտել, որ ամբողջի երկու անհավասար մասերի հատումը կլինի կատարյալ, եթե փոքր ու մեծ մասերը հարաբերե նայնպես, ինչպես մեծ մասն ու ամբողջը: Ամբողջ այդպիսի հատումը կոչվել է ներդաշնակ համամասնությամբ հատում: Ներդաշնակ համամասնության նկատմամբ մեծ հետաքրքրություն է ցուցաբերվել հատկապես վերածննդի դարաշրջանում (15-ից 17-րդ դարեր) Իտալացի մաթեմատիկոս՝ վանական Լյուկա Պաչոլին (1445 մոտ 1514 թթ.) մարդու ընկալման վրա ներդաշնակ համամասնությամբ հատումի թողած ազդեցությունը բնութագրում է այսպիսի բառերով՝ էական, անասելի, սքանչելի, անբացատրելի, անհանգչելի, գերազանց, վեհացնող և անհասանելի: Վերածննդի դարաշրջանի արվեստի մեծագույն վարպետ, գիտնական ու գյուտարար Լեոնարդո Դա Վինչին (1452-1519 թթ.) ներդաշնակ համամասնությամբ հատումն անվանել է ոսկե հատում:

Շատ կարևոր է անդրադառնալ թեմայի վերաբերյալ պատմական մոտ տեղեկություններին, ցույց տալ պատմության և արդիականության կապը:

Որպես այդպիսի օրինակ հատուկ ներկայացնելով մեր թվարկությունից առաջ 5-րդ դարում հունաստանում կառուցված Պարթենոնի տաճարի ճակատային մասը:

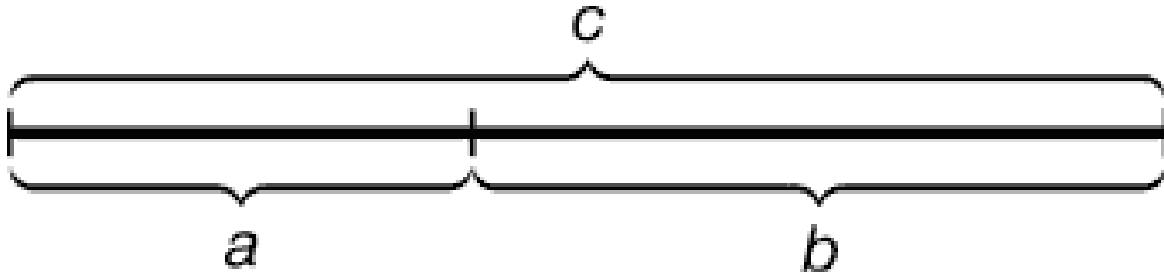

Մաթեմատիկական օրենքների խիստ պահպանմամբ: Եթե Պարթենոնի տաճարի ճակատամասին արտագծենք ուղղանկյուն, ապա այդ ուղղանկյան կողմերից մեկը մյուսից մեծ կլինի 1,6 անգամ: Արդպիսի ուղղանկյանն անվանում ենք

«Ոսկե ուղղանկյուն»: Ասում են, որ նրա կողմերը առաջացնում են ոսկե հատում: Ոսկե հատումը ամբողջի հատումն է այնպիսի անհավասար մասերի, որի դեպքում մեծ մասը հարաբերում է ամբողջին, ինչպես փոքր մասը՝ մեծին:

Այդպիսի մի հոյակերտ կառույց է Գառնու հեթանոսական տաճարը, ինչպես նաև հայկական միջնադարյան ճարտարապետական կառույցներում

(Ոսկեպար, Մաստարա, Թալինի Կաթողիկե, Գառնհովիտ և այլն):

$$a:b=b:c$$

$$c:b=b:a$$

$$\phi = \frac{1 + \sqrt{5}}{2} \approx 1.61803398874989484 \dots$$

1.6 թիվը 0,1 ճշգրտությամբ ներկայացնում է ոսկե հատումի ճշգրտությունը:

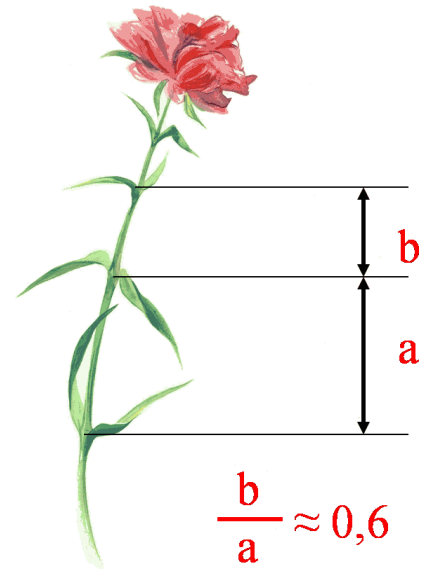
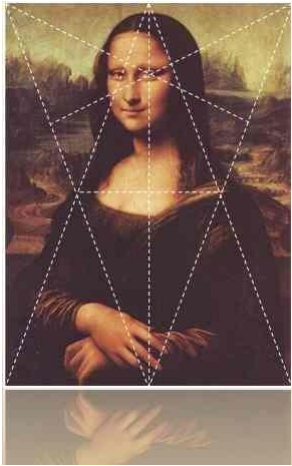
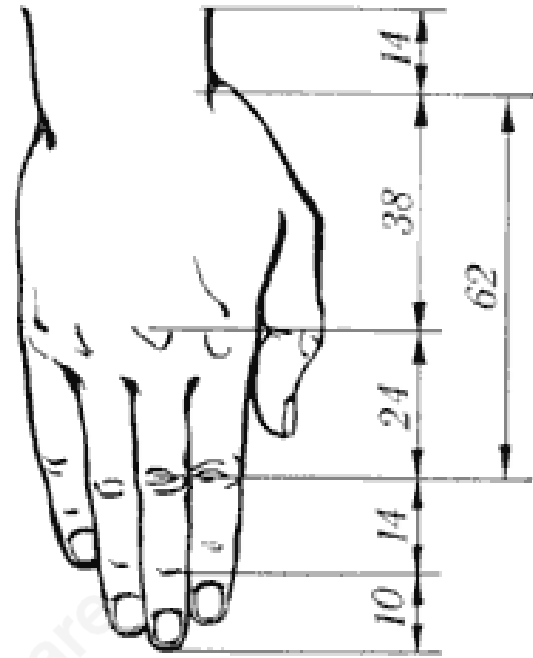
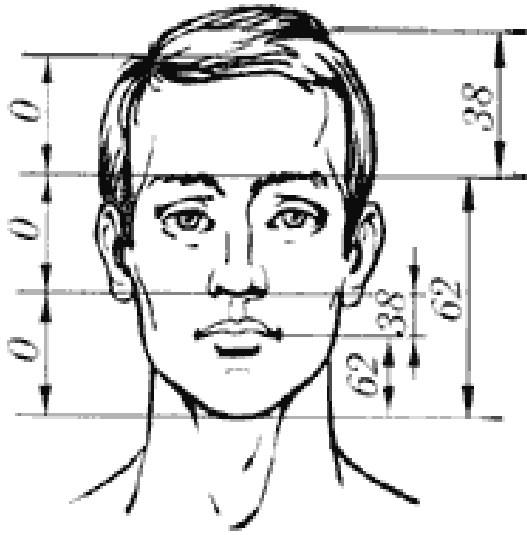
Պարապմունքն ուղղորդվում է ցուցադրված մանրակերտերում , նկարներում երկրաչափական տարբեր պատկերներ հայտնաբերելու և երկրաչափության օրինաչափությունները ի հայտ բերելու ուղղությամբ: Ոսկե հատումի բազմաթիվ օրինակներ կան մեզ շրջապատող բնության մեջ: Եթե աշակերտը նկատում է նման օրինաչափություն, օրինակ՝ մարդու մարմնի կազմության մեջ, ինչպես նաև նկարչության ճարտարապետության մեջ, ապա այն խրախուսվում է ուսուցչի կողմից:

Բնության մեջ ծաղիկը,

Երաժշտության մեջ՝ ջութակը, թավջութակը,

Տիեզերքում՝ Արեգակնային համակարգության մեջ և մեր Գալակտիկայում

Առանձին քննարկման թեմա է եռանկյուն պատկերը:

Ուսուցիչը նախ անրադառնում է եռանկյան կարևոր հատկությանը՝ այն կոշտ պատկեր է, իսկ մնացած բազմանկյունները կոշտ չեն, դա նշանակում է, որ եռանկյան ձևը կարելի է փոխել կոտրելով միայն նրա կողմերը: Մնացած բազմանկյուններն այդպիսին չեն, օրինակ՝ կարելի է պահպանելով քառանկյան կողմերի երկարությունները փոխել նրա տեսքը: Սովորողները կարող են մետաղալարով պատրաստել որևէ քառանկյուն և ստանալ այդ քառանկյան տարբեր տեսքեր, պահպանելով կողմերի երկարությունները: Այս նախապատրաստական գրույցից հետո ուսուցիչը տեղեկացնում է, որ եռանկյունաձև խորաքանդակներ, զարդաքանդակներ, զարդանախշեր հաճախ կարելի է հանդիպել տարբեր կոթողներում, իսկ հայտնի Էյֆելյան աշտարակի կոնստրուկցիայում դա կառուցվածքի հիմնական բաղադրիչներից մեկն է:

Լավ սկիզբը գործի կեսն է:

Մաթեմատիկան տիեզերական լեզու է:

Պլատոն

3.2 Դասի թեման է «Պլատոնական մարմիններ»: Դասն անցկացվում է 10-րդ դասարանում:

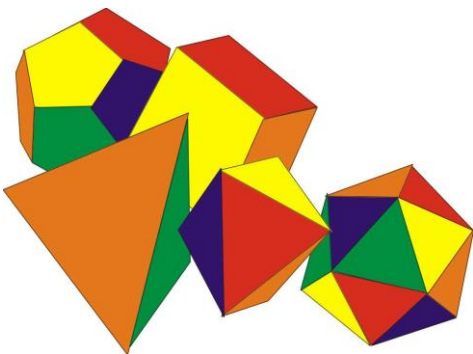
Դեռևս հնադարյան ժամանակներից մարդիկ երկրաչափական որոշ պատկերների վերագրել են խորհրդանշական իմաստ և տվել են մոգական նշանակություն: Զարմանահրաշ են համարվել այն բազմանիստները, որոնք տարբեր մեկնությունների առարկա են դարձել գիտնականների և հոգևորականների համար, արտացոլվել են քանդակագործների, նկարիչների, ոսկերիչների աշխատանքներում: Այդ բազմանիստներն են՝ քառանիստը կամ եռանկյուն բուրգը, խորանարդը կամ վեցանիստը, ութանիստը, տասներկանիստը, քսանանիստը: Լինելով իրենց ձևով և չափերով տարբեր նրանցից յուրաքանչյուրը օժտված է որոշակի հատկանիշներով.

Ա. Դրանցից յուրաքանչյուրը ուռուցիկ բազմանիստ է,

Բ. Յուրաքանչյուրի բոլոր նիստերը միմյանց հավասար կանոնավոր բազմանկյուններ են,

Գ յուրաքանչյուրի ամեն մի գագաթում միանում են հավասար թվով կողեր:

Այս հատկանիշներով օժտված բազմանիստերը կոչվում են կանոնական բազմանիստեր:

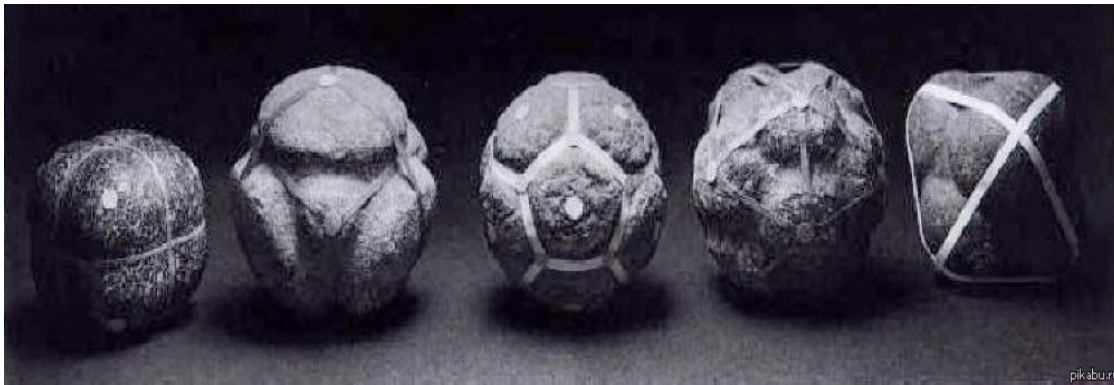
Պլատոնի փունջ

Կանոնավոր բազմանիստերը որոշ չափով ուսումնասիրվել են հին հույների կողմից: Կանոնավոր բազմանիստերը խորությամբ ուսումնասիրել է հույն փիլիսոփա Պլատոնը և դրանց մասին գրել «Տիմեոս» աշխատությունում մ.թ.ա. 360 թվականին: Այդ իսկ պատճառով էլ, ի պատիվ Պլատոնի, կանոնավոր

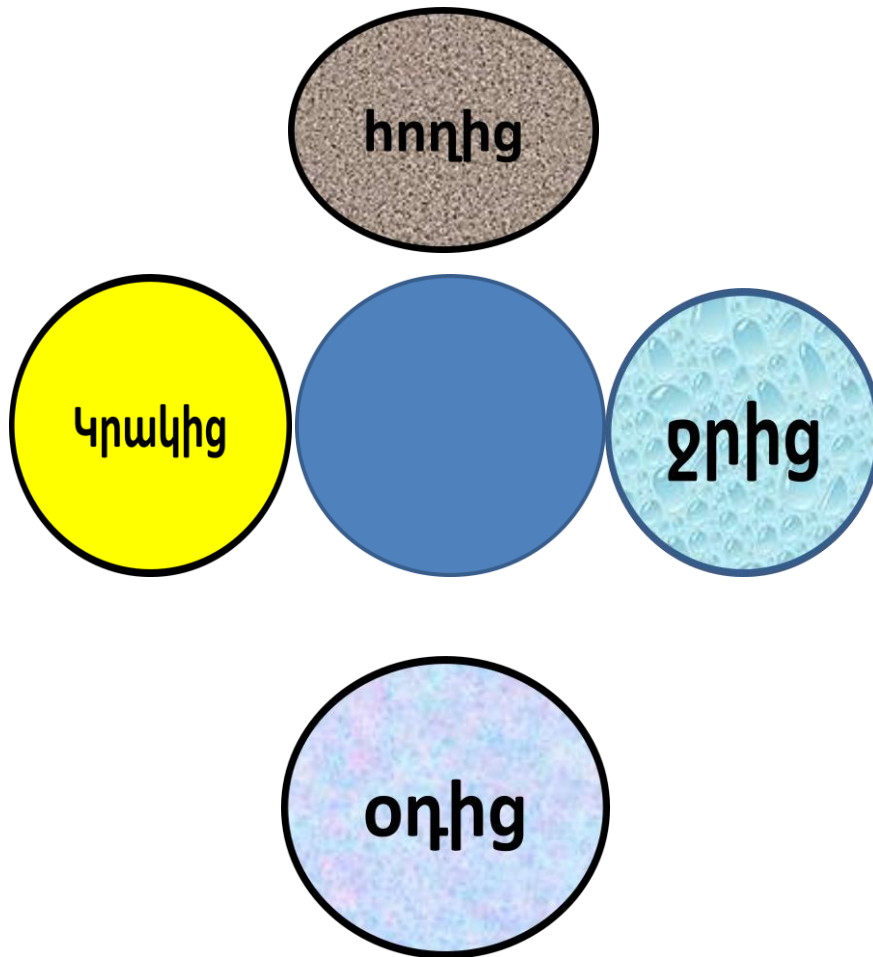

բազմանիստերը կոչվում են նաև պլատոնական մարմիններ: «Տիմեոս» աշխատությունում բնության 4 տարերքները (հող, օդ, ջուր, կրակ) համապատասխանեցված են կոնկրետ կանոնավոր բազմանիստի՝ հողը վեցանիստին (հեքսաեդր, խորանարդ), օդը ութանիստին (օկտաեդր), ջուրը քսանանիստին (իկոսաեդր) և կրակը քառանիստին (տետրաեդր): Այդպիսի համապատասխանությունը բացատրվում է նրանով, որ *կրակի* տաքությունը զգացվում է քառանիստի նման հստակ և սուր, *օդը* բաղկացած է փոքր, դժվարությամբ նշմարվող, ութանիստի նման հարթ մասնիկներից, *ջուրը* հոսում է փոքր գնդիկների նման, որոնց շատ համապատասխան է քսանանիստը, իսկ *հողը* նման է ամուր վեցանիստի:

Այս Պլատոնական մարմինները մոտ 4 000 տարեկան են: Գտել են Շոտլանդիայում, սակայն դրանց ծագումը և օգտագործման շրջանակները անհայտ են:

Ըստ Պլատոնի, աշխարհը բաղկացած է 4 տարրերից

Բացի դրանից, ենթադրում են, որ վեցանիստը միակ կանոնավոր բազմանիստն է, որի սալիկապատումը Էվկլիդեսյան հարթության վրա, համարժեք է Երկրի խտությանը: Իսկ հինգերորդ Էլեմենտի համար Պլատոնն անհասկանալիորեն նշել է.«... Աստված այն օգտագործեց ողջ Տիեզերքում համաստեղություններ տեղավորելու համար»: Արիստոտելը, որպես հինգերորդ տարր, ավելացրեց եթերը, որից կազմված էր երկինքը, թեպետ ամեննին հետաքրքրված չէր այն տասերկուանիստի հետ համապատասխանեցնելում: Էվկլիդեսն իր «Սկզբունքներ» -ի 13-րդ մասում (գրքում) տվել է կանոնավոր բազմանիստների լիարժեք մաթեմատիկական նկարագրությունը: Էվկլիդեսը նշել է քառանիստի (տետրաեդր), ութանիստի (օկտաեդր), վեցանիստի (հեքսաեդր, խորանարդ), քսանանիստի (իկոսաեդր) և տասերկուանիստի (դոդեկաեդր) կառուցվածքը (ներկայացված է նշված հերթականությամբ), նրանցից յուրաքանչյուրին արտագծած գնդային մակերևույթի տրամագծի և բազմանիստի կողի հարաբերությունը: Վերջում նշված է նաև, որ գոյություն չունեն այլ կանոնավոր բազմանիստեր: Ըստ Անդրեաս Սպաիզերի, հինգ կանոնավոր բազմանիստերի կառուցումը հանդիսանում է դեդուկտիվ երկրաչափական համակարգի գլխավոր նպատակը, այն տեսքով, ինչ տեսքով ստեղծվել է հույների կողմից և կանոնակարգվել Էվկլիդեսի

«Սկզբունքներ» -ում: 16-րդ դարում գերմանացի աստղագետ Յոհան Կեպլերը փորձել է կապ ստեղծել կանոնավոր բազմանիստերի և այդ ժամանակ արդեն հայտնի Արեգակնային համակարգի հինգ մոլորակների միջև (բացառելով Երկիր մոլորակը): 1596 թվականին հրատարակված «Տիեզերքի առեղծվածը» (անգլ.՝ «Mysterium Cosmographicum», ռուս.՝ «Тайна мироздания») գրքում Կեպլերը ներկայացրել է Արեգակնային համակարգի իր մոդելը: Գրքում հինգ կանոնավոր բազմանկյունները տեղադրվում էին իրար մեջ, ներգծվում և արտագծվում գնդային մակերևույթին և բաժանվում շարքի: Վեց գնդային մակերևույթներից յուրաքանչյուրը համապատասխանում

էր Մերկուրի (Փայլածու), Վեներա (Արյուսակ), Երկիր, Մարս (Հրատ), Յուպիտեր (Լուսնթագ), Սատուրն (Երևակ) մոլորակներից մեկին: Կեպլերը ենթադրել է, որ այդ ժամանակ հայտնի վեց մոլորակների միջև եղած հեռավորությունների հարաբերությունը հնարավոր է բացատրել պլատոնական մարմինների դասավորվածությամբ: Պլատոնական մարմինները դասավորված էին հետևյալ հերթականությամբ (ներսից դեպի դուրս)՝ ութանիստ, քսանանիստ, տասներկուանիստ, քառանիստ և վեցանիստ: Ավելի ուշ, Կեպլերը հրաժարվեց իր նախնական գաղափարից, բայց նրա հետազոտությունները հիմք հանդիսացան մոլորակների շարժման օրինաչափություններ նկարագրող Կեպլերի երեք օրենքների ստեղծմանը, որոնք փոխեցին պատկերացումները ֆիզիկայի և աստղագիտության մասին, ինչպես նաև կանոնավոր աստղաձև բազմանիստերի՝ Կեպլեր-Պուասոնի մարմինների մասի

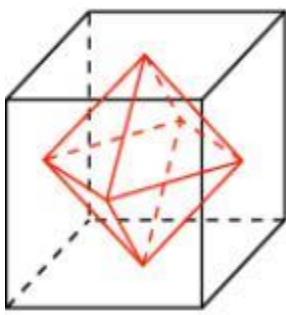

Рис. 60

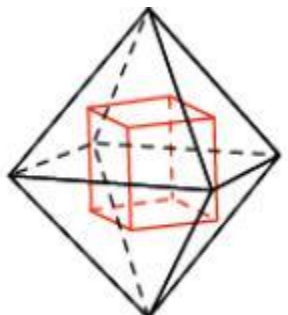

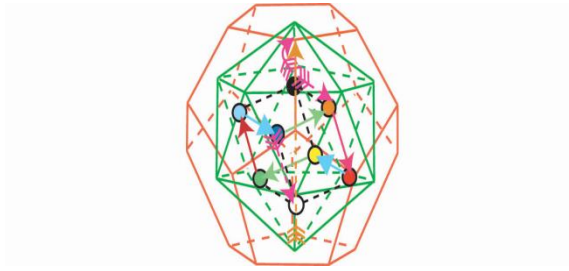
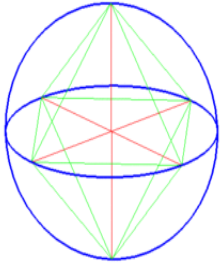
Рис. 61

Рис. 62

Рис. 63

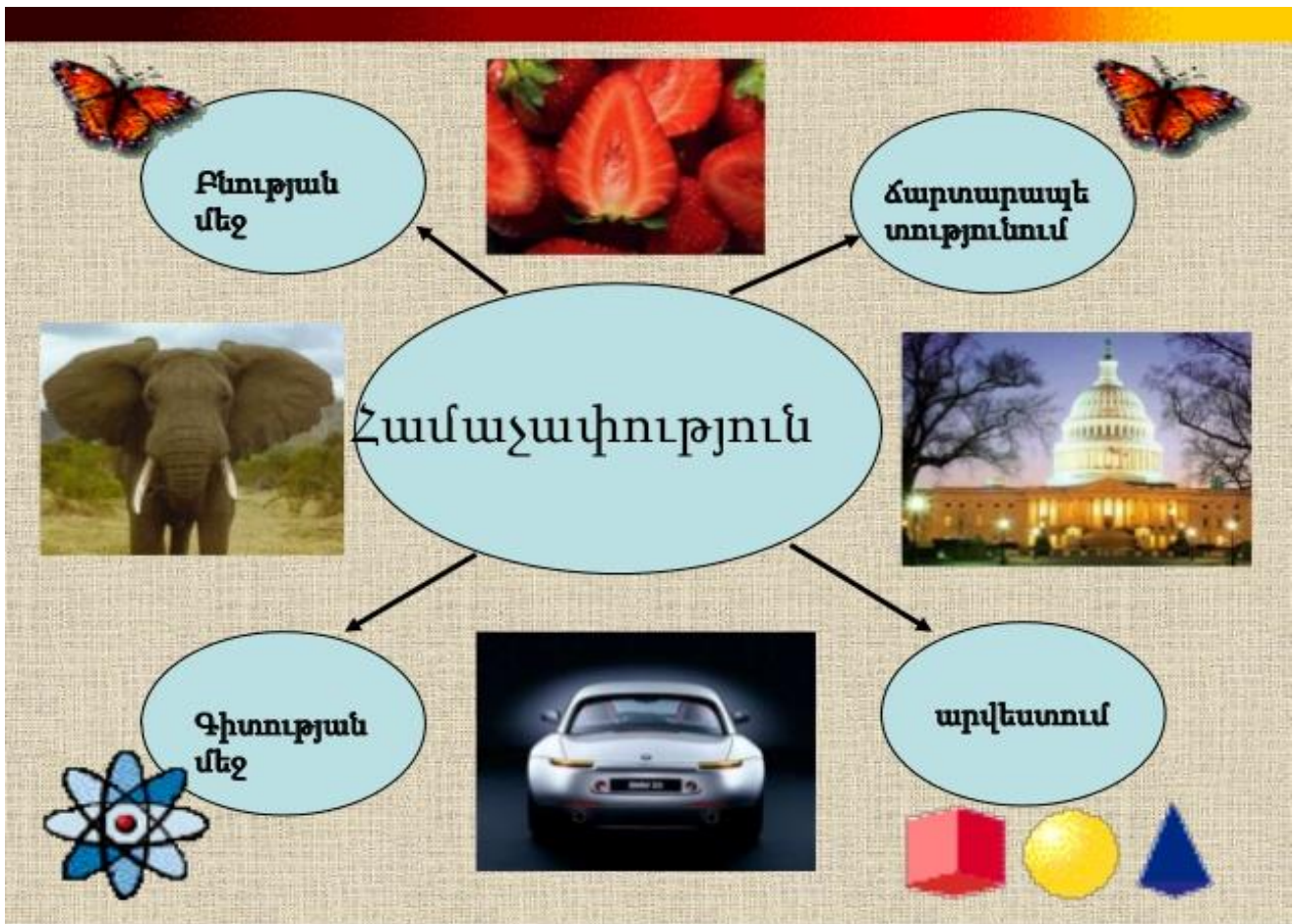
Ստորև աղյուսակով ներկայացվում են այդ բազմանիստերի քանակական բնութագրերը: Դիտելով աղյուսակը՝ նկատում ենք, որ նրանում կան կրկնվող թվեր: Խորանարդը ունի այնքան նիստ, որքան գագաթ ունի ութանիստը, և այնքան գագաթ, որքան նիստ ունի ութանիստը, իսկ դրանց կողերի թվերը հավասար են:

Կանոնական բազմանիստը	Մի նիստի կողերի թիվը	Մի գագաթից ելնող կողերի թիվը	Նիստերի թիվը	Գագաթների թիվը	Կողերի թիվը
Քառանիստ	3	3	4	4	6
Խորանարդ	4	3	6	8	12
Ութանիստ	3	4	8	6	12
Տասներկանիստ	5	3	12	20	30
Քսանանիստ	3	5	20	12	30

3.3 Համաչափությունը բնության մեջ, արվեստում, տեխնիկայում

Դասը նվիրված է համաչափությանը՝ կետրոնային, առանցքային և հայելային համարափություն; Համաչափությամբ օժտված են մեր շրջակա աշխարհի շատ առարկաններ:

Կենդանի բնության համար կարելի է ասել, համաչափությունը համընդհանուր հատկություն է: Օրինակները բազմաթիվ են, բերենք դրանցից մի քանիսը

Կենդանի բնության համար համաչափությունը համընդհանուր հատկություն է: Թռչունների, ջրային և ցամաքային կենդանիների մարմինները ունեն այնպիսի տեսք, որ մարմնի մի կեսը, ասես մյուս կեսի հայելային պատկերն է: Նույնը վերաբերում է մարդուն, նրա դեմքի կեսը կարելի է համարել հայելային համաչափ պատկեր: Կենսորոնական, հայելային և առանցքային համաչափությունները հանդիպում ենք բույսերի մոտ : Օրինակ

1. Ծառերի տերևներից և ծաղիկների պսակաթերթերից շատերը համաչափ են միջին ցողունի նկատմամբ:

2. Մրգատու ծառերը և բանջարանոցային բույսերի պտուղները և հատապտուղները (տանձը, խնձորը, ծիրանը, դեղձը, սալորը, լոլիկը, վարունգը և այլն):

Ըստ համաչափությունների արարելը մարդու համար դարեր շարունակ դիտվել է ոչ միայն հարմարավետություն, այլև գեղեցկության և կատարելության հասնելու միջոց: Այն արտահայտվել է գեղանկարչության, քանդակագործության, ճարտարապետության մեջ և արվեստի այլ բնագավառներում:

Այն հանդիպում է նաև հայկական դարավոր մշակույթում: Միջնադարյան և ժամանակակից ճարտարապետության գոհարներում, Սուրբ Խաչ եկեղեցին Վանա Աղթամար կղզում, Նախիջևանի հազարավոր խաչքարերը, որանք ավաղ բարբարոսաբար ոչնչացվեցին ադրբեջանցիների կողմից:

3.Գորգերի և որմնանկարներում:

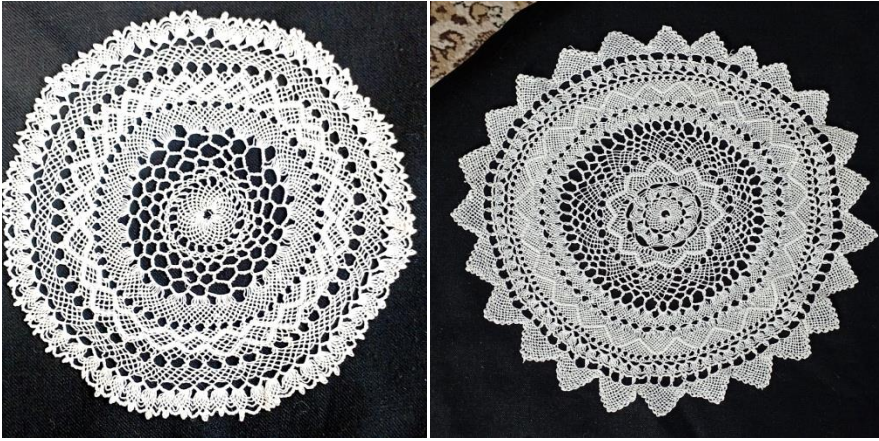
4.Ասեղնագործության և ժանյակագործության մեջ;

5.Տեխնիկայում- նավերը, ինքնաթիռները:

Համաչափությունը ամենուր է և այն մեկիկ-մեկիկ թվարկել շատ երկար կլինի:

Գորգերը հեղինակային են

Ժանյակները հեղինակային են

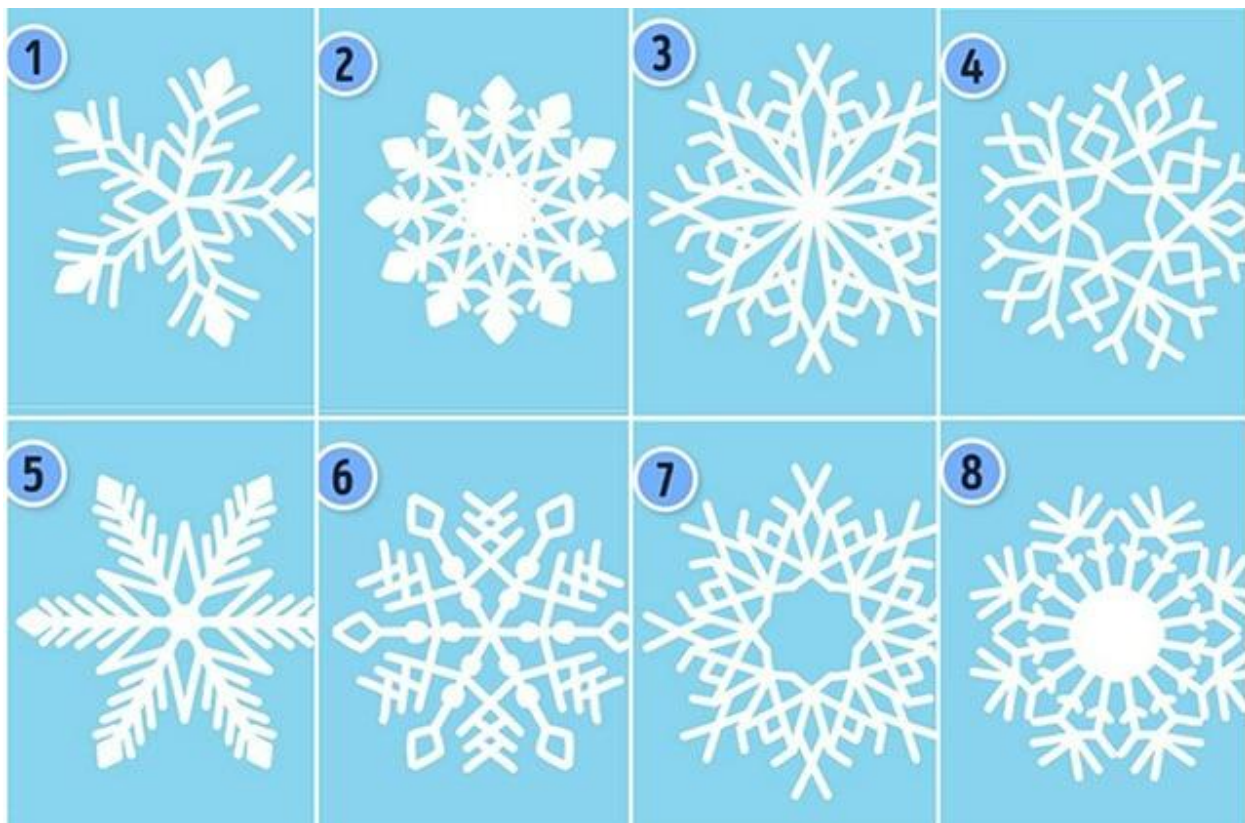

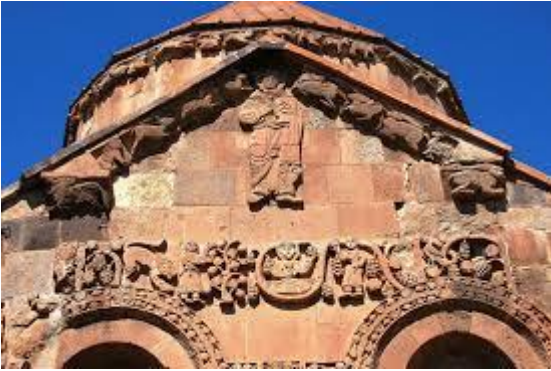

Ասեղնագործությունները հեղինակային են

Երբևիցե ուշադիր նայել եք ձյան փաթիլների, ոչ միայն գեղեցիկ են այլ նաև համաչափ են.

Մաթեմատիկան գեղեցիկի նույնպիսի արարում է, ինչպես գեղանկարչի կամ բանաստեղծի ստեղծագործությունը: Գույների և բառերի համախմբության նմանությամբ՝ մտքերի համախմբությունը պետք է օժտված լինի ներդաշնակությամբ:

Գ. Հարդի

Կա մի գիտություն , առանց որի անհնար է մնացածի համար: Դա մաթեմատիկան է, որի գաղափարները, դատողությունները, խորհրդանիշերը ծառայում են որպես լեզու, նրանով գրում, խոսում և մտածում են մյուս գիտությունները: Այն բացատրում է դժվարին երևույթների օրինաչափությունները, կանխագուշակում և մեծ ճշգրտությամբ նախօրոք նկարագրում է երևույթների ընթացքը:

Ս. Սոբոլև

Նա ով մաթեմատիկա չգիտի, չի կարող որևէ այլ բան իմանալ և նույնիսկ չի կարող իմանալ իր սգիտությունը:

Ռ. Բեկոն

Եզրակացություն

Մաթեմատիկան բնական գիտությունների շարքին չի դասվում, սակայն լայնորեն կիրառվում է այդ գիտություններում՝ ինչպես ճշգրիտ բովանդակությունն երկայացնելու, այնպես էլ նոր արդյունք ստանալու համար:

Մաթեմատիկան հիմնարար գիտություն է, որի միջոցով այլ գիտություններում բովանդակությունը ներկայացվում է մեկ միասնական լեզվով՝ այդ կերպ օգնելով գիտության տարբեր ճյուղերին ընդհանուր օրենքները գտնելու հարցում:

<<Տիեզերքը հնարավոր չէ կարդալ, քանի դեռ չենք սովորել լեզուն և չենք ծանոթացել սիմվոլներին, որոնցով դրանք գրված են: Այն գրված է մաթեմատիկական լեզվով, իսկ տառերը այն եռանկյունները, շրջանները և երկրաչափական այլ պատկերներեն, առանց որոնց անհնար է հասկանալ մի բառ: Առանց դրանց՝ մարդը խճճվում է մութ լաբիրինթոսում>> Գալեյեո Գալիլեյը (1564-1642): Մաթեմատիկան անհրաժեշտ է բազմաթիվ բնագավառներում՝ բնագիտություն, ֆիզիկա, քիմիա, ճարտարագիտություն, բժշկություն, ֆինանսներ և հասարակագիտություն: Կիրառական մաթեմատիկան կատարելապես նոր ուղղությունների հիմք դրեց, ինչպիսիք են վիճակագրությունն ու խաղերի տեսությունը:

Ժամանակակից հասարակությունը և մարդկային գործունեության ոլորտները, գիտությունն ու տեխնիկական առաջընթացը անհնար է պատկերացնել առանց մաթեմատիկայի:

- Համաչափն ու անհամաչափը իրականում սահմաններ չեն ճանաչում: Նրանք ամենուր են - բնության, գիտության մեջ և արվեստում... Կյանքը անհամաչափ է, բոլոր դրսևորումներում, հաճախ անտանելի, սակայն նույնքան էլ համաչափ և ընդունելի էլեմենտար տարրերից մինչև բիոլոգիական տեսակները: Ամենուրեք տեսնում ենք տարանջատում և միասնություն- համաչափության և անհամաչափության մեջ, որոնցից էլ ժայթքում բնության հարմոնիան, գիտության իմաստությունը, արվեստի գեղեցկությունը:

- Գեղեցկությունը բազմաթիվ ընկալման անկյուններ և եզրեր ունի, որոնցից մեկն էլ մաթեմատիկան է:

- **Համաչափությունը – հանգստության պահապանն է,**

- **Անհամաչափությունը- կյանքի շարժիչը:**

Մարդկության ողջ պատմության ընթացքում մաթեմատիկան եղել է շրջակա աշխարհի ճանաչման միջոց, գործիք, որն օգնել է բնագիտական և մի շարք հումանիտար ոլորտներում հաշվարկներ և հետազոտություններ անելու համար:

- Վաղնջական ժամանակներից մարդը միշտ ձգտել է իրեն գեղեցկությամբ և հարմարավետությամբ:
- Ցրտից, անձրևից, շոգից ու վայրի գազաններից պաշտպանվելու համար մարդը կառուցեց փոքրիկ տնակ, բայց ժամանակի ընթացքում այն փոխարինեց ավելի մեծ և լուսավոր տնով: Հետո չգոհացավ իր կառուցածով, կառուցեց մեծ, գեղեցիկ և հարմարավետ տուն: Մարդը պայհանջ զգաց իր ուրախությունը տխրությունը, հույզերը արտահայտել երաժշտության, կերպարվեստի, պոեզիայի միջոցով: Մակայն բնության մեջ կային երևույթներ, որոնք մարդուն ստիպեցին մտածել այդ երևույթների և դրանց բացահայտման ուղղությամբ: Այստեղ էր, որ նրանց օգնության է հասնում մաթեմատիկան: Ես այն պատկերացնում եմ մի արքայական պալատ, որտեղ հավաքված են բոլոր գիտությունները՝ բնական և հումանիտար: Արքայական գահին բազմել է «ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱՆ», նա լսում է նրանցից յուրաքանչյուրին, նրանց անհանգստացող խնդիրներին լուծում տալիս:
- Ինչպես ժամանակին այդ մասին գրել է Կ.Գաուսը. **«Մաթեմատիկան գիտությունների թագուհին է»**, իսկ ես այդ հանճարեղ մեկնությանը կավելացնեի, որ գեղեցիկը ու բարին ավելի կատարյալ են դարձնում աշխարհը:
- Այդ սկզբունքով էլ առաջնորդվելով ես կրթում և դաստիարակում եմ իմ սաներին:

Օգտագործված գրականությունն ցանկը

1. Ն. Ս. Միքայելյան, Գեղեցիկը, Մաթեմատիկաներությունը, մաս 1, Գեղեցիկընմաթեմատիկան, ԷդիթՊրինտ, Երևան, 2014:
2. Ն. Ս. Միքայելյան, Գեղեցիկը, Մաթեմատիկաներությունը, մաս 2, Գեղեցիկընմաթեմատիկայիկրթականներուժը, ԷդիթՊրինտ, Երևան, 2015:
3. Ս.Է. Հակոբյան, Երկրաչափություն10-րդդասարանի դասագիրքՏիգրանմեծ` 2017թ:
4. www.aniedu.am.
5. Ն.Ս.Միքայելյան`Գեղագիտականհույզերընմաթեմատիկականերությունը`Մաթեմատիկանդպրոցում`,h .4,2013
6. 6. Г. Генцен Исследования логических выводов, Математическая теория логического вывода. М., 1967. С. 9-74.
7. 7. И. Л. Тимофеева, Методическая система обучения студентов педагогических вузов математической логике на основе теории естественного вывода, Дисс. на соиск. уч. ст. д. п. н., М., 2005.